

Âşık Veysel Şiirlerinde Renk Unsurları*

The Use of Colour Elements in Âşık Veysel's Poetry

Yasemin SARI BAYER¹ 

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş tarihi/Received:
30.07.2024

Son revizyon teslimi/Last revision
received:
08.12.2024

Kabul tarihi/Accepted:
05.12.2024

Yayın tarihi/Published:
26.12.2024

Atıf/Citation:

Sarı Bayer, Y. (2024). Âşık Veysel şiirlerinde renk unsurları.
TAM Akademi Dergisi, 3(3), 23-41.
<https://doi.org/10.58239/tamde.2024.03.002.x>

DOI:

10.58239/tamde.2024.03.002.x

ÖZ

Doğuştan görme engelliler, algılama deneyimi bulunmadığından renkleri tanımlayamazlar. Sonradan görme yeteneğini kaybeden bireyler, renkleri zihinlerinde canlandırabilirler. Yedi yaşında görme yetisini kaybeden Âşık Veysel'in, renkleri tanımlamasını sağlayan görsel deneyimleri ve zihninde oluşmuş imgeler bulunmaktaydı.

Bu çalışma, Âşık Veysel'in renkleri şiirlerinde nasıl algıladığını ve yansıttığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Renk konusundaki ifadelerini inceleyerek görme yeteneğini kaybetmeden önce deneyimlediği renklerin zihinsel imgelerinden hareketle; şiirlerindeki betimlemelerinden, rengi ele alış biçimine ve görsel algının rolüne ışık tutmaktadır.

Deneyimlere dayalı olarak beyinde somutlaşan renk algısının gerçekleşebilmesi için fiziksel olarak bir ışık kaynağına ve gözdeki koni hücrelerine gereksinim duyulmaktadır. Yaşamının büyük bir bölümünü görme engelli olarak geçiren Âşık Veysel'in şiirlerinde renk unsurlarını etkili bir dille kullanmış olması, konunun araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Buradan hareketle Âşık Veysel'in gözlerini kaybetme yaşı, görme eylemine ilişkin muhtemel deneyimleri referans alınarak görsel algılama, görme engellilerde renk algılaması, Âşık Veysel'in yaşamının önemli noktaları renk unsurlarına yer verdiği şiirleri üzerinden literatür taraması yapılarak konuya ilişkin olgu ve olaylar değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmeler ışığında, görsel deneyimin varlığı nedeniyle belleğinin iyi korunduğu, görme kaybıyla gelişen duyuşal farkındalığın geliştirdiği içgörüyü belleğindeki renk unsurlarını iki farklı yaklaşım geliştirerek şiirlerine yansıttığı görülmektedir. Şair, dizelerinde bazen doğayı doğrudan anlatırken, bazen de doğayı betimlerken metaforik bir yaklaşımla renk unsurlarını kişileştirmektedir. Bu nedenle şiirleri hem gerçek hem de sembolik bir renk etkileşimini yansıtarak benzersiz ve çağrışımlı bir görsel dil yaratmaktadır.

Keywords: Âşık Veysel, Renk, Görme, Algılama, Şiir

* Bu makale, 21-23 Mart 2024 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Uluslararası Bilim, Sanat ve Toplumda Âşıklık Geleneği Sempozyumu'nda sunulan "Âşık Veysel Şiirlerinde Renk Unsurları" başlıklı bildirinin tam metin halidir.

¹ Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Dr Öğr. Üyesi., ysari@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0198-8762

ABSTRACT

Individuals who are blind from birth lack the experience of visual perception and, as a result, cannot conceptualize or describe colours, however, those who lose their sight later in life retain the ability to visualize and describe colours based on their previous experiences. Âşık Veysel, who lost his eyesight at the age of seven, had prior visual experiences that allowed him to form mental images and describe colours.

This study aims to analyze how Âşık Veysel perceived and represented colours in his poems. By examining his expressions about colour, the study explores his mental imagery of colours he experienced before losing his sight, investigates the role of visual perception in his poetic descriptions, and sheds light on the techniques he employed to address colour in his work.

For the perception of colour to occur in the brain, physical factors such as a light source and functional cone cells in the eye are essential. Despite living most of his life as a visually impaired individual, Âşık Veysel employed vivid and effective language to integrate colour elements into his poetry, necessitating an in-depth investigation into the subject. Based on this, the age at which Âşık Veysel lost his eyesight, visual perception with reference to his possible experiences regarding the act of seeing, colour perception in the visually impaired, the important points of Âşık Veysel's life, and the facts and events related to the subject were evaluated by making a literature review through his poems in which colour elements were included.

The findings reveal that Âşık Veysel's memory of visual experiences was well-preserved, allowing him to incorporate colour elements into his poetry through two distinct approaches. On one hand, he directly described the colours of nature, and on the other, he used metaphorical expressions to personify colours and enrich his descriptions. His poetry thus reflects both a literal and symbolic engagement with colour, creating a unique and evocative visual language.

Keywords: Âşık Veysel, Colour, Sight, Perception, Poetry.

Extended Abstract

The ability of blind individuals to conceptualize and describe colours varies depending on the onset and extent of their vision loss. While some blind individuals can perceive shapes or light, those born blind cannot recognize colours due to a lack of visual perception experience. Conversely, individuals who lose their sight later in life can visualize colours based on their prior experiences. Total blindness involves a complete loss of vision, but the common perception that these individuals only experience darkness is misleading.

Âşık Veysel lost his eyesight completely at the age of seven. This means he retained visual memories and could conceptualize and describe colours. For instance, Âşık Veysel remembered nature's colours vaguely, with red being the most vivid in his memory, which he likened to blood. He also states that he remembers the colour of coal that he had previously experienced before going blind as black. After losing his sight, he described perceiving a light shining through the darkness.

This study examines how Âşık Veysel incorporated his visual perception of colours into his poetry. It focuses on the age at which he lost his vision, the connection between his visual experiences and his poetic expressions, the roles of memory, and the functions of the eye and brain in colour

perception. By analyzing his poetic language and use of colour, the study highlights how he preserved and reflected his visual memories in his work.

A literature review was conducted on colour perception, how visually impaired individuals conceptualize colour, memory, and the reflections of Âşık Veysel's visual impairment on his life and poetry. Poems containing expressions of colour imagery were analyzed to evaluate how his sensory experiences influenced his artistic expression.

There is an awareness in Âşık Veysel's description of colour elements as if he were perceiving them in real time. His poetic language offers a sensory and visual feast, often enriched by metaphorical interpretations. For instance, the line "Yellow crocus blooms in March" directly identifies the crocus flower's yellow hue, while "Look at the mountains dressed in red and green" personifies the mountains in a metaphorical depiction of spring's arrival. Through such metaphorical uses of colour, Âşık Veysel blends artistic expression with sensory memory, creating a vivid, pictorial quality in his poetry.

Giriş

Renklerin yaşamımızda belirleyici olduğu, her alanını yönlendirdiği bir dünyada yaşamaktayız. Renk ile ilgili algısal eylemler değerlendirildiğinde duyulamadığı, koklanamadığı, tadılamadığı ve ona dokunulamadığı; sadece görülebildiği kolayca anlaşılabilir. Peki görme eylemi nasıl gerçekleşmekte, her insan dünyayı aynı renk değerleri ile görmekte midir? Dünyayı ve renkleri her gören insan benzer biçimde algılamakta ve yorumlamakta mıdır? Bu soruları yanıtlamaya çalışmak için tamamen görme engelli olduğumuzu düşünelim ve renkleri tanımlamaya çalışalım. İster doğuştan ister sonradan görme engelli, isterse de normal görüşlü olsun; her bireyin görme deneyimi farklı olduğundan renk deneyimi de farklı olmaktadır. Ancak görme engelli olmak nesnelerin renk özelliklerinin tanımlanamaması, yaşamın güzelliklerinin tüm renkleriyle hissedilememesi gibi telafisi güç oldukça karmaşık olan bir sorunu ortaya koymaktadır.

Görme, işitme, koklama, tat alma, dokunma duyuları birbirleriyle kıyaslandığında, dünyayı algılamaya ilişkin en zengin bilgiyi sağlayan sistemin görme duyusu olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Literatür taramaları görme duyusu konusunda sayısız araştırma yapıldığını ve insan doğasına ilişkin araştırmalar arasında en ilgi uyandıran konulardan biri olduğunu göstermektedir. Antik Çağdan günümüze farklı disiplinlerde ele alınan görme eylemi konusunda çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu teoriler gözün yapısı, ışık, mercek gibi konuları içine alan optik ile ilgili pek çok teorinin gelişmesini sağlamış; görsel algılamının anlaşılma gerekliliği olan beyin ve bilgi konularına açıklık getirmeyi öngörmüştür. Yunan filozofu Aristo, doğası gereği bilmek isteyen insanın bilmek isteme gerekçesini duyulara, özellikle ona en büyük hazzı sağlayan görme duyusundan aldığı hazza dayandırmaktadır. Duyuların insana yarar getirmesinin yanı sıra, tek başına bir haz kaynağı olduğunu belirtmektedir (Güzel, 2003, s. 128).

Çevrede olan nesne ve olaylara anlam verme yani algılama süreci, duyu organları aracılığı ile elde edilen verilerin deneyimlere dayalı olarak beyinde işlenmesi yoluyla gerçekleşmektedir (Aral, 2021, s. 45). Beynin bir uzantısı olan ve bir bakıma optik aygıt görevi gören göze gerekli verilerin ışık tarafından sağlandığı görme duyusu çalışan tüm bireylerin bizzat deneyimlediği doğal bir olgudur. Hafızasına ışık yoluyla veri yani bilgi akışı çocuk yaşta sonlanan Âşık Veysel travmalarla dolu yaşamını, yaşadığı coğrafyayı, bu coğrafyaya ait gelenekleri zaman zaman şiirlerinde renk unsurlarını katarak

işlemiştir. Bu çalışma, sonradan görme engelli Âşık Veysel'in yaşamının ve olası görsel deneyimlerinin bir tür yansıması olan şiirlerindeki renk unsurlarını görsel algılama, renk algılaması, görme engelli kişilerin renkleri tanımlamaları konusunda literatür taraması yaparak irdelemeyi hedeflemektedir. Dünyanın en önemli halk ozanlarından biri olan ve dizelerindeki sıra dışı yaklaşımlar ile sadece edebi anlamda değil hemen hemen tüm disiplinlerde araştırma, irdeme gerekliliği yaratan Âşık Veysel'in şiirlerindeki özellikle doğa unsurlarını ele alış, betimleme ve yorumlamaları görsel sanatçılar için de son derece ilgi çekici ve önemli bir kaynaktır. Yetmiş sekiz yıllık yaşamında görme konusunda fiziksel gelişimini tam olarak tamamlamadan görme deneyimini kaybetmiş olan bir insanın, doğaya ilişkin detayları renk unsurlarını vurgulayarak, çok katmanlı yaklaşımlar geliştirerek ortaya koyması incelemeye değerdir. Âşık Veysel'in bu tür bir sanatsal yaklaşımı nasıl geliştiğini anlamak için kısa dönemde olsa görme deneyimi dikkate alınarak araştırmada öncelikle normal görme yetisine sahip bir insanın sahip olduğu algılama, bellek, renk algısı konuları incelenmiştir. Görme engelli bireylerin yaşamlarında ne tür kayıplara sahip olduklarını irdelemek, Âşık Veysel'in ne tür zorluklarla karşılaştığını kavramak bakımından önemlidir. Bu nedenle görme engellilerin rengi ne ölçüde, nasıl algıladıkları konusunda araştırmalar yapmak gerekli olmuştur. Pek çok türde ürün veren Âşık Veysel'in şiirleri tarandığında özellikle doğa unsurlarını kullandığı şiirlerinde renk betimlemelerine ve metaforlara sıkça rastlanmıştır. Bu noktada Âşık Veysel'in kısa yaşam öyküsü üzerinden şiirlerinde ne tür renkler kullanmış olduğu ve şiirlerinden belli başlı örnekler betimleme ve metaforik kullanımlar sınıflaması yapılarak irdelenmiştir.

1. Algılama

Dünyaya geldiği andan itibaren her türlü uyarıcıyı alma ve karşılık verme eğiliminde olan insanın erken dönemde edindiği duyuusal deneyimleri, yaşam boyu gerçekleştireceği tüm öğrenmelerin temelini oluşturmaktadır. İnsan için öneminden dolayı görme ve işitme ile ilgili duyu organları birincil; koklama, dokunma ve tatma ile ilgili duyu organları ikincil duyu organları olarak sınıflandırılmıştır (Cüceloğlu, 1992, s. 103 akt. Birer & Kaya, 2019, s. 114). Diğer algılama sistemleriyle kıyaslandığında normal bir insanda görsel sistem %83 oran ile algılamada öncelikli konumdadır. Diğer sistemler yani; işitme %11, koklama %3,5, dokunma %1.5 ve tat alma %1 oranları algılamanın kalan kısmını oluşturmaktadır (Sazak Pınar, vd., 2018, s. 208). Görme eylemi için beyinde bulunan alan, diğer tüm duylara ayrılan alanın toplamından fazladır. Buna göre görme duyusu evreni anlama ve yorumlamaya ilişkin çevredeki nesnelere varlıkların biçim, yön, boyut, uzaklık, derinlik ve renkleri konusunda bilgi veren en etkili sistemdir (Odabaşı & Horasanlı, 2023, ss. 33-34).

Çevre ile etkileşim kurmada aracılık görevi üstlenen duyu organlarının gelişimi anne karnındayken başlamaktadır. Dokunma duyusunun gelişimi görme ve işitme duyu organlarına göre öncelikli konumdadır. Dokunma duyusuna ilişkin sorun yaşayan bireyler hareket etmeyi gerektiren davranışlardan kaçınma ve sosyal ortamlardan uzak durma gibi davranışlar geliştirebilmektedirler (Özyazıcı, vd., 2021, ss. 210-214). Yeni doğan bir bebeğin görme keskinliği yetişkin bir bireyin yaklaşık olarak %5'i kadardır (Davis, 2017, par. 4). Yeni doğan bir bebek fonksiyonel olarak bir sahnenin bileşen parçalarını, kenarları ve hareketi görebilmektedir, ancak nesnelere görme konusunda yetişkin bir bireyin anlayışına sahip değildir. Doğumdan sonraki ilk birkaç aydan sonra bebeklerin bilişsel yetenekleri, nesnelere olduğu gibi algılamalarını sağlayacak biçimde gelişme göstermektedir (Johnson, 2010, s. 1169 akt. Skelton A. E., 2018, s.31). Stereoskopik görüşleri henüz gelişmemiş olan yeni doğan bebekler birkaç aylık olana kadar derinliği algılayamamakta, 30 cm uzaklığa kadar olan yüzleri ayırt edebilmektedirler (Davis, 2017, par. 4). Altı ayını doldurmuş bir bebek hemen hemen yetişkin bir insanın görme keskinliğine sahip

olmaktadır (Davis, 2017, par. 4). Doğum öncesi dönemde gelişmeye başlayan işitme duygusu, sesi alabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Ancak sesleri duymak, onları anlamlandırmak anlamı taşımamaktadır. İşitsel algının gelişiminde sesin geldiği konumun belirlenmesi anlamına gelen işitsel konum belirleme ve işitsel düzenleme işitsel algının gelişiminde önemlidir (Özyazıcı, vd., 2021, s. 217). Vücuttaki en yavaş iletim hızına sahip olan koku alma nöronları nedeniyle koku alma duyusunun en yavaş çalışan duyu olduğu söylenebilir. Ancak koku algısının ürettiği his, diğer duyuların hislerinden daha uzun süreye sahiptir. Duyusal yönü güçlü olan lezzet algısı, koku alma ve görme gibi duyular ile de etkileşime girmektedir (Özyazıcı, vd., 2021, s. 215).

2. Bellek

Bellek bilgilerin kaydedilmesi, muhafaza edilmesi ve gerektiğinde geri çağırılarak kullanılmasını içeren zihinsel bir süreçtir. Bilişsel bilim psikologları belleğin duyusal kayıt, kısa süreli bellek ya da işleyen bellek ve uzun süreli bellek olmak üzere üç bileşenli olduğunu belirtmektedirler. Bilginin bellekte tutulmadığı, birkaç saniye sonra atıldığı, kısa bir süre depolandığı yer kısa süreli bellek olarak adlandırılmaktadır. İşleyen bellek bilginin bellekte tutulmasına karar verildiği, uzun ve kısa süreli bellek arasında işlev gösterdiği tahmin edilen süreçtir. İşleyen belleğin bir bölümü belirli bir zaman dilimi için sınırlı sayıda bilgi depolamakta, diğer bölümleri de bu bilgiyi anlamlandırmak için işlemeye başlamaktadır. İşleyen bellekteki bilgi işleme görevi tamamlandıktan sonra, anlam uzun süreli bellekte depolanmaktadır (Carpenter & Just, 1989, s. 21-22 akt. Özenici, 2009, s. 468).

3. Renk Algısı

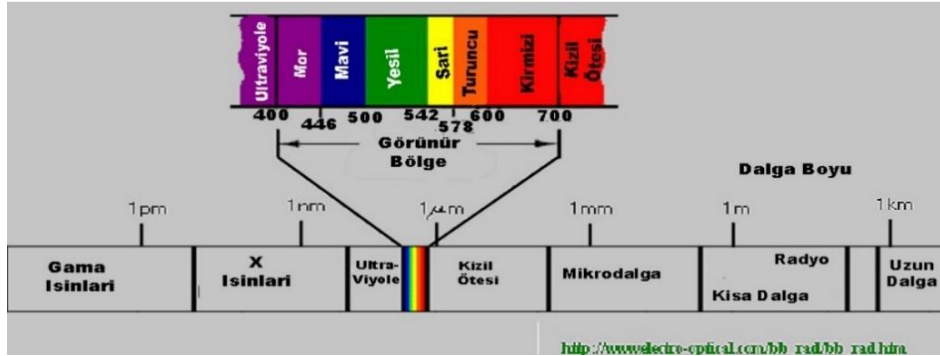
İnsan için temel kaynaklardan biri olan renk, işitsel olmayan görmeye dayalı bir iletişim biçimidir. Farklı disiplinler tarafından da tartışılan renk kelimesinin tam olarak tanımını yapmak oldukça güçtür. Farsça kökenli olan renk kelimesi fizyolojik olarak, nesnelere çarpan ışığın yansımaları sonucunda insan gözünde oluşan duyular olarak tanımlanmaktadır (Kuyumcu, 2020, ss. 516-517). Rengin bir deneyim olduğu üzerinde duran Johann Wolfgang von Goethe renk konusunu derinlemesine ele aldığı Renk Öğretisi kitabında kapsamlı bir tanımlama yapmaktadır. Goethe'nin tanımına göre renk: *"Kendini diğer tüm doğa olgularında olduğu gibi ayırarak ve karşıtlık kurarak, karıştırarak ve birleştirerek, arttırarak ve nötrleştirerek, iletişim kurarak ve paylaşarak ifade eden ve genel geçerli doğa formülleri arasında en iyi görülebilen ve kavranabilen, göz organını anlamlaştıran ve böylece göz duyusuna hitap eden en temel doğa olgusudur"* (Harmancı, 2019, s. 740 akt. Goethe, 2020, s. 28).

Görsel deneyimin bir yönü olan renk, iletişim kurma, nesnelere, sahneleri ve yüzleri algılamak gibi konularda ipucu vermektedir. Rengin nasıl algılandığı ve ne şekilde ifade edildiği konuları gözün biyolojik yapısından, beynin bilgiyi ne şekilde işlediğine, dilin renk kategorileri konusunda konuşmak için kullanmış olduğu kelimelere, bir su kütlesinin yakınında yaşanıp yaşanılmadığına kadar pek çok farklı faktörlere dayanmaktadır (Alıcı & Göker Paktaş, 2020, ss. 92-95). İnsan davranışı üzerine yapılan çalışmalar, renk algısının bireyin günlük yaşamında davranışlarını önemli ölçüde etkilediği ve en önemli görsel deneyim olduğu kanısına varmıştır. Deneyimler, zekâ ve kültürel arka plan, renklerin insanları ne şekilde etkilediği kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bu durum, kişilerin rengi farklı şekilde algılayacağı anlamına gelmemekte, ancak algılar edinilen farklı deneyimler nedeniyle farklı insanlar için farklı anlamlar taşımaktadır (Yılmaz & Kaya, 2023, s. 3011). Toplumdan topluma farklı anlamlar taşıyan rengin insanın ruh halini, duygularını ve düşüncelerini değiştiren güçlü bir ideolojiye sahip olduğuna

inanılmaktadır. Örneğin; kültürümüzde gelinliklerin beyaz tercih edilme gerekliliği, saflık ve temizliği simgelemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum Batı toplumlarında da aynıdır. Uzak Dođu toplumlarında beyaz tamamen zıt bir anlam taşımaktadır. Japon kültüründe beyaz karanfil ölüm ile ilişkilendirilmekte, Çin kültüründe ise yası simgelemektedir (Alıcı & Göker Paktaş, 2020, s. 95).

Renk algısının gerçekleşmesi için ışık, nesne, göz ve beyin sistemine gereksinim duyulmaktadır. Işık kaynağından nesneye yansıyan ışığın görme sinirlerine düşmesi ile algılama süreci başlamaktadır. Görme sinirlerinin uyarılması ile ışık elektriksel sinyal olarak beyne iletilmekte ve beynin iletilen veriyi kavramsallaştırması ile görme olayı gerçekleşmektedir. Işığa tepki vermek insan için zorunlu bir reflekstir ve bu durum bakmak olarak tanımlanmaktadır. Bakmanın algıya yansımış durumu için görmek ifadesi kullanılmaktadır. Bakmak ve görmek birbirinden farklı eylemler olup; bakmak fiziksel bir durumu ifade etmek için kullanılırken, zihinsel bir eylem olan görme işlevi, algının devreye girmesiyle başlamaktadır (Yılmaz & Kaya, 2023, s. 3011). Kısa bir anlatım ile nesnelere optik bir enstrüman işlevi gören göz ile görülmekte, görülenler ise zihinsel olarak algılanmaktadır.

Gözün retinasında bulunan ve beyne sinyaller ileten fotoreseptör hücreler sayesinde renk algısı gerçekleşmektedir. Her insan gözlerde çubuklar ve koniler olmak üzere iki tür hücre taşımaktadır. Son derece hassas çubuklar çok düşük ışık koşullarında grinin tonlarının görülmesini sağlarlar. Rengi görebilmek için üç farklı dalga boyuna tepki veren parlak ışığa ve koni hücrelerine gereksinim duyulmaktadır. Üç tip koni hücresi bulunmaktadır. Bunlar uzun (kırmızı), orta (yeşil) ve kısa (mavi) dalga boylarında ışığa duyarlı hücreler olup, renkli görüşü sağlamaktadırlar (Sarı, 2005, s. 20)



Şekil 1: Gözün Görme Sınırları

Kaynak: (Alıcı & Göker Paktaş, 2020, s. 92)

Yeni doğmuş bir bebek yetişkin bir bireyin renk görüşüne sahip değildir; bu nedenle bebeklerin sadece siyah beyaz gördüğüne ilişkin yaygın bir görüş bulunmaktadır. Bu görüşün aksine, yeni doğan bebekler zayıf da olsa bir miktar renk algılayabilmektedirler (Skelton, vd., 2022, s. 91). Üç koni tipine de sahip olan yeni doğmuş bir bebekte, bu hücrelerin olgunlaşması ve beyin sinyalleri anlamlandırması zaman almaktadır. İki ayını doldurmuş olan bir bebek kırmızı ve yeşil renkleri birbirinden ayırabilmekte; birkaç hafta sonra da mavileri ve sarıları ayırt edebilmektedir. Burada vurgulanması gereken önemli detay gösterilen renklerin güçlü ve dođun¹ olması gerekliliğidir. Bebeđe soluk bir yeşil gösterildiğinde, yoğun bir yeşil görebilecek biyolojik gelişimi tamamlamasına rağmen onu göremeyecektir (Davis, 2017, par.9). Renkli uyarıların algılanabilmesi için gösterilen renklerin son

¹ Dođunluk: Rengin saflık ve renklilik ölçüsüdür. Renklerin doğunluğu, o renkte bulunan beyaz ve diğer renklerin oranı ile ilişkilidir. Bir renk türünde beyaz veya kendi rengi dışındaki farklı renklerin oranı azaldığında renk türü daha doğun olmaktadır (Aykul, 2015, s. 34 akt. Alıcı & Göker Paktaş, 2020, s. 93).

derece doymun, nispeten büyük ve belirli bir renk tonunda olması gerekmektedir. Yeni doğan bebeklerde rengin zayıf algılanması muhtemelen hem retinal hem de kortikal olgunlaşmamaşıktan kaynaklanmaktadır; renk duyumunu sağlayan koni fotoreseptörleri henüz olgun bir retinanın konileri kadar uzun ya da yoğun bir şekilde organize olmamıştır (Skelton, vd., 2022, s. 91). Bebekler biyolojik gelişimini tamamladıkça doymunluğu azaltılmış renkleri görme yetenekleri gelişmektedir (Davis, 2017, par. 9). Bebekler üç renkli görebildiklerinde bile, doymunluğu azaltılmış (daha az yoğun) renkleri algılama yetenekleri hala nispeten zayıftır. Doymunluk eşikleri geç ergenliğe kadar yetişkin seviyelerine ulaşmaz. Renkle ilgili bu bulgular, görsel ayırımın olgunlaşmasının uzun zaman aldığı önerisini desteklemektedir; görme keskinliği de yedi yaşına kadar yetişkin seviyelerine ulaşmamakta ve bütünsel eylem on iki yaşında olgunlaşmaktadır (Skelton, vd., 2022, s. 91). Bireylerin kişisel zevkleri ve özellikleri ile ilintili olduğu kanısına varılan renk tercihleri konusu ton, değer ve parlaklık özellikleri arasında ilişki kurularak 19. yüzyıl sonlarında tartışmaya açılmıştır. Araştırmalar renk algısının ve tercihinin çocuk büyüdükçe kırmızıdan maviye doğru değiştiğini göstermektedir. Kırmızı bebeklerin algıladığı ilk renktir, daha sonra hem kırmızı hem de mavi ilgilerini çekmeye başlar. Yapılan araştırmalar, altı yaş altındaki çocuklarda kırmızının en sevilen renk olduğunu, okul çağındaki çocuklarda renk tercihinin kırmızıdan yeşil ve maviye doğru değiştiğini göstermektedir (Kalinkara, 2019, s. 643).

Renk algısında önemli olan konulardan biri de rengin değişmezliğidir. Ağ tabakada renk algısı gerçekleştiren koni hücreleri yetersiz ışık koşullarında çalışmadıklarından; geceleyin renkler görülememekte, ancak bakılan nesnenin renkleri algılanmaya devam etmektedir. Bu durum daha önce görme deneyimi gerçekleşmiş olan nesne ile ilgili renk bilgisinin hafızada kaydedilmesi ile gerçekleşmektedir. Daha önce deneyimlenmiş ve rengi tanımlanmış olan nesnenin rengi, aslında gece renkli görüş gerçekleşmemesine rağmen beyinde nesneye iliştilmektedir (Sarı, 2005, s. 29). Örneğin; aydınlıkta turuncu algıladığımız portakalın rengi, karanlıkta turuncu olarak algılanmaya devam etmektedir. Yani eğer bir nesnenin rengi tanımlanmış ve belleğe kaydedilmişse birey gerektiğinde o bilgiyi kullanmaktadır.

3.1. Işık Kaynağı

Işık, bireylerin çevresindeki nesnelere görmesine ve renkleri ayırt etmesine yarayan, insan gözüyle görülebilen yüksek hıza sahip elektromanyetik dalgalar şeklinde bir tür radyasyondur. Gece-gündüz, akşam-sabah gibi zamanın belirlenmesi ve ölçülmesinde kullanılan kavramların oluşmasına referans olan ışık, yaşam için en önemli kaynaklardan biridir (Bayram, 2011, s. 123). Çevrenin görülmesi, tanınması gibi eylemlerin gerçekleşmesini sağlayan ışığın insanlar üzerindeki etkisi görsel ve görsel olmayan biçiminde iki başlıkta ele alınmaktadır (Küçük, 2023, s. 96). Işığın renk ısısı, şiddeti, parlaklığı gibi fiziksel özelliklerin beyinde oluşturduğu uyarılar, ışığın insan üzerindeki görsel etkisi kategorisinde değerlendirilmekte olup; nesnelere şekil ve hacim ve büyüklüğü konusunda yönlendirme yapmaktadır (Bayram, 2011, s. 123). Işığın parlaklığına göre kendini ayarlayabilen insan gözü, sadece ışık kaynağından ya da nesnelere yansıyan ışığı görebilme yeteneğine sahiptir (Bayram, 2011, s. 125). Işık dalga boyu 400-750 nanometre arasında olan elektromanyetik dalgaları algılayabilir. Işığın farklı dalga boyları farklı renklere karşılık gelmekte; daha kısa dalga boyları daha mavi, daha uzun dalga boyları ise daha kırmızı görünmektedir. Tüm dalga boyları aynı anda göze ulaştığında beyaz, hiç ulaşmadığında siyah algısı oluşmaktadır (Öker, 2010, s. 13-14). Işığın rengini belirleyen dalga boyunun beyinde bulunan merkezleri uyarması sonucu salınan hormonlar, bireyin performansı, dikkat seviyesi,

ruh hali ışığın insan üzerindeki görsel olmayan etkisi olarak değerlendirilmektedir. Bu etki yüksek dalga boyuna sahip renkler tarafından oluşturulmaktadır (Küçük, 2023, s. 96).

3.2. Nesne

Yaşanılan çevrede bulunan tüm nesnelere ışığı yansıtma özelliğine sahiptir. Nesne yüzeyine düşen ışığın yansıtma oranı, nesnelerin yüzey özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bu oran daha az ya da çok meydana gelebilir. Nesnenin yüzey özelliklerinin mat ya da parlak olması, pürüzlü ya da pürüzsüz olma durumu, doğal ya da yapay malzemeden olması ve malzemenin renginin uyandırdığı izlenimler nesnelerin algılanmasında etkili olmaktadır. Doğal malzemeler sıcak ve samimi bir etki yaratırken, yapay malzemeler soğuk ve donuk bir etki yaratmaktadır. Gün ışığı gibi özel bir türü ve rengi olmayan ışık altında kalan nesnelere kendi renkleriyle, özel bir türde ya da renkli ışık altında kalan nesnelere ise sahip oldukları renkten farklı renkte görülmektedir. Nesnelerin renkleri yansıttıkları ışığın rengine göre algılanmaktadır (Manav, 2011, s. 95). Nesnedeki farklı pigmentler ışığın farklı dalga boylarını emerek farklı renkleri meydana getirmektedir. Pigment, ışığın belirli dalga boylarını emip diğerlerini yansıtarak görülen rengi oluşturan bir maddedir. Nesne yansıyan ışıkların dalga boyuna bağlı olarak bir renkte görünür (Öker, 2010, ss. 13-14). Örneğin bitkilerde bulunan pigment olan klorofil, mavi ve kırmızı ışığı emmekte ve yeşil ışığı yansıtmaktadır. Bu şekilde bitkilerin yeşil rengi ortaya çıkmaktadır (Lui & Van Iersel, 2021, s. 2).

4. Görme Engellilerde Renk Algısı

Görme engelliler temel bir anlatım ile ışık algısı olmayan bireylerdir ve ışığı göremiyor olmak tam olarak görme engelli olmak anlamına gelmektedir. Çoğu görme engelli bireyin belirli düzeyde görme yeteneği bulunmakla birlikte, görebildikleri şey kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bazıları yalnızca ışık, bazıları ise şekilleri ve renkleri görebilme yeteneğine sahiptir (Jones, 2023, par. 1). Bireyin görme duyusundaki kayıp oranı dikkate alınarak yapılan sınıflandırmada; bütün tedaviler sonucunda kişinin görüşü 20/200 oranından daha düşük ya da görüş alanı 20 dereceden daha düşük ise tamamen görme engelli, 20/70 oranından daha düşük ve görüş alanı 20 dereceden daha dar ise kısmen veya az görme olarak belirlenmiştir (Özsan & Hasret, 2017, s. 91).

Görme engelli bireylerin bazıları engellilik durumuna göre fiziksel olarak göremeseler bile, bir odanın aydınlık ya da karanlık olduğunu söyleyebilmektedir. Işığın fark ediliyor olması, kişinin hareket etmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin, bir odadaki ışıklı ortam, kişinin çevresi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır (Jones, 2023 par. 3).

Tam olarak görme engeline olan sahip bir kişi hiçbir şey göremez; bu nedenle, dünyayı siyah gördüğü ya da karanlık algısına sahip olduğu söylemi tamamen yanılıdır. Doğuştan görme engelli bireylerin daha önce hiç siyah görme deneyimine sahip olmamaları, *onların dünyayı siyah görme* ya da *karanlık algılama deneyimleri tanımlaması* yapmalarını olanaksız kılmaktadır (Jones, 2023, par.1). Tamamen görme engelli olan bireyler renkleri görememekle birlikte, hayal edebilmektedirler. Böylece bir kişinin neyi tarif ettiğini göremeseler de hafıza ile ilgili bir sıkıntıya sahip değilse hatırlayabilirler. Doğuştan tam görme engelli olan bireyler renkleri hayal etmek yerine soyut bir kavram olarak hatırlayabilirler (Jones, 2023, par. 4).

Az gören bireyler için metinlerin yazı puntolarının büyütülmesi ya da büyüteçlerin kullanılması, yazıyla zemin arasındaki zıtlıkların ayarlanması gibi kişinin bilgiye ulaşmasını sağlayan sistemler kullanılmaktadır. Tamamen görme engelli olan bireyler dünyayı görselleştirmek için dokunma, ses, sesli

açıklama, Braille Alfabesi² gibi alternatif yöntemler kullanabilmektedirler (Özsan & Hasret, 2017, s. 91). Renk görebilen, renkleri soluk görebilen ya da ayırt etmekte zorlanan görme engelli bireyler bulunmaktadır (Jones, 2023, par. 4).

Görme engelli olmak bireyi diğer duyu organlarını daha etkin kullanmaya yönelteceğinden dünyayı deneyimlemede diğer duyular devreye girmekte ve görsel algı eksiklikleri telafi edilmektedir. Çoğunlukla dokunma, duyma, koklama ve tatma duyularına güven duyularak çevre konusunda bilgi edinilir. Gelişen bu duysal farkındalık ile yaşamlarını sürdüren görme engelli bireyler, görme kaybının getirdiği deneyimler ile paha biçilmez bir içgörüyü sahip olmaktadır. Görme engelli bireyler ile yapılan röportajlar, her bir kişinin dünyayı farklı algıladığını ve yorumladığını göstermektedir. Bu röportajlar görme engelli bireyler konusunda önceden edinilmiş fikirlere meydan okur niteliktedir ve görme eksikliğine sahip kişilerin görsel deneyimlerinin bireyselliğini vurgulamaktadır. Görme yeteneğine sahip bir bireye göre dünyayı çok farklı algılayan bu bireylerin bazıları dünyayı gri tonlarında anlatmakta, bazıları ışık ya da renk patlamalarından söz etmekte, bazıları da deneyimlediği karanlık dünyadan bahsetmektedir (Lubomirsky, 202, Par.12-15). Doğuştan görme engelli, sonradan görme engelli ve normal görüşlü³ gruptan oluşan yetişkin bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada; sonradan görme engelli olan bireylerin, uzun süreli görme engelliğine rağmen renk hafızasının iyi korunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Saysani, vd., 2018).

5. Âşık Veysel Şiirlerinin İncelenmesi

1894 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan Köyü'nde dünyaya gelmiş olan Âşık Veysel, Türk ozanı ve saz şairidir. Yedi yaşında sol gözünü iki kız kardeşinin ölümüne neden olan çiçek hastalığı nedeniyle kaybetmiştir. Yalnızca ışığı seçebildiği sağ gözüne önceleri perde inmiş, açılma imkânı olmasına karşın yoksulluk nedeniyle tedavisi gerçekleşmemiş, daha sonra da yaşadığı talihsiz bir kaza sonucu bu gözünü de tamamen yitirmiştir (Yaz, 2017, s. 279). İlerleyen yaşında Âşık Veysel çiçek hastalığına yakalandığı günlere ilişkin hafızasına yer eden olayları şu sözlerle ifade etmektedir:

“Çiçeğe yatmadan evvel anam güzel bir entari dikmişti. Onu giyerek beni çok seven Muhsine kadına göstermeye gitmişim. Beni sevdi. O gün çamurlu bir gündü, eve dönerken ayağım kayarak düştüm. Bir daha kalkamadım. Çiçeğe yakalanmışım... Çiçek zorlu geldi. Sol gözümüne çiçek beni (beyi) çıktı. Sağ gözümüne de solun zorundan olacak, perde indi. O gün bu gündür dünya başıma zindan” (Gürçay, 2023, s. 27).

Yaşadığı travmaların ardından tamamen içine kapanan Veysel'e babası on yaşında kırık bir saz almıştır (Yaz, 2017, ss. 279-280). Saz çalmasını seven ve sazıyla yaşama tutunan Veysel babasının yardımıyla sazıyla söyleyeceklerini ezberlemeye başlamıştır. Başka ustaların sözlerini ezberleyerek başladığı saz ustalığı daha sonra kendi sözlerini söylemeye dönüşmüştür (Balbay, 2018, s. 101). Veysel'in yaşadığı travmalara ilk eşi Esmâ tarafından terkedilmesi, küçük yaşta oğlunu ve kızını kaybetmesi de eklenmiştir (Yaz, 2017, s. 280). Yine de arkadaşlarıyla bakkalın önünde sohbet ettikleri sırada alışverişe gelen Esmâ'yı kokusundan tanıdığını söylemeden edemez.

² Braille Alfabesi: 19. yüzyılda kendisi de kör olan Louis Braille tarafından geliştirilen dokuyu kullanan okuma sistemi (Bulut, 2006, s. 7).

³ Trikromatik: Üç renk teorisi. Renk görme, farklı seviyelerdeki ışığın retinada bulunan koni hücrelerini uyarması ile gerçekleşmektedir. Thomas Young ve Herman Von Helmholtz tarafından geliştirilmiştir (Per, 2012, s. 22).

Kırk yaşına kadar köyünün çevresinin dışına çıkmayan Âşık Veysel, görme engelli olmasına karşın, bir meyve bahçesi oluşturmuş ve onların bakımıyla ilgilenmiştir (Yalazan, 2023, s. par.4). Doğa ile iç içe yaşamasından kaynaklı şiirlerinde özellikle dağlara, ormanlara, ağaçlara, ovalara, sulara, çiçeklere, gökyüzünün barındırdığı tüm doğa unsurlarına ilişkin konulara yer vermiştir (Yenen Avcı, 2017, ss. 2732-2733). Doğa ve evren temasını kullandığı şiirlerinde doğanın güzelliğini, renklerini belleğinden çıkarıp kısa ve güçlü bir anlatımla şiirlerine aktarmıştır. 1969 yılında TRT ekranında Erdoğan Alkan ile röportajında belleğinde yer eden renklere ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

“Gözlerimin açık olduğu zamanlardı, kömürü görmüştüm. Siyah diye onu tanıyorum. Fakat o gördüğüm gibi değil. Şimdi içerimde canlanan, kafamdaki canlanan, o siyahın insanların terbiyesiyle bir parlaklık meydana getirmiş. Siyah aslında ama onda bir ziya, parlayan bir ışık gibi bir şey var.

Kırmızıya gelince, kırmızıda; babam rahmetli bir kafa kâğıdı diye, birisini getirdi okutuyordu. Kırmızıyı o kâğıdın üzerinde gördüm. O rengi de yani kan rengine benzetiyorum” (Veysel, 2019).

Gözlerini tedavi etmek isteyen bir doktora kurduğu dünyayı dağıtmak istemediğini söylemesi gerçekçi yönünü ve yaşama bağlı olduğunu göstermektedir (Veysel, 2005). Analitik felsefenin kurucularından Bertrand Russell kişinin algılama kaynaklarının çokluğuna göre haz kaynaklarına ulaşabileceğini belirtmektedir (Graham, 2014, s. 2). Buradan hareketle Âşık Veysel’in görme yeteneğini kaybetmiş olmasının diğer algı sistemlerinin daha fazla gelişmesine ve üstün bir sezgi gücünün oluşmasına yol açtığı söylenebilir (Gürçay, 2023, s. 28). Şiirlerinden ses ve kokuyla görsel algılama gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Örneğin; Misk ü amber gibi kokarsın yârim (Selvi, 2023, s. 2118), Bülbül figan eyler kırmızı güle (Gedik, 2023, s. 999).

Doğadaki birçok canlılığı şiirlerine yansıtan şairin şiirlerinde dört mevsimin yansımaları görüle de özellikle bahar ayı öncelik taşımaktadır (Yenen Avcı, 2017, s. 2732). Anadolu’daki tüm bitki ve hayvan varlığına, çiçek açan bitkilere ve güzel sesli kuşlara yer vermiştir şiirlerinde. Örn., mor menekşe, sarı çiğdem, gövel ördek (Yenen Avcı, 2017, s. 2733). Âşık Veysel’in şiirlerinde en çok kullanmış olduğu renk yeşildir. Mor, sarı, beyaz, siyah, kırmızı, al, kızıl, boz, ala, elâ ile kara, şiirlerinde kullandığı diğer renklendir. Yeşil ve moru doğa betimlemelerinde; beyaz ve elâyı ise sevgilinin fiziksel özellikleri ifade etmek için kullanmıştır. Kara hem kaşın rengini belirtmek hem de matem ve hüznü anlatmak için kullanılmıştır şair tarafından. Eş anlamlısı siyahı ise beyazın karşıtı olarak kullanmıştır (Yenen Avcı, 2017, s. 2732). Âşık Veysel’in şiirlerinde renk unsurlarından yararlandığı şiirler, doğrudan varlıkların rengini betimlediği şiirler ve nesnelere kişileştirilerek metaforlar kullandığı şiirler olmak üzere iki kategoride ele alınabilir.

5.1. Âşık Veysel Şiirlerinde Renk Betimlemeleri

Âşık Veysel’in renk betimlemelerini kullandığı şiirlerinden bir kısmının değerlendirildiği bu bölümde, kendi coğrafyasına duyduğu sevgiyi renk unsurlarıyla zenginleştirdiği görülmektedir. Kültürün yayılmasına önemli katkılar sağlayan şiirlerinde yaşadığı çevreye ve döneme verdiği pozitif enerji, yaşamla arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunun adeta kanıtı niteliğindedir. Doğanın ve evrenin tüm güzelliklerini belleğinde taşıyan Âşık Veysel, yalın bir anlatımla kendi kültürünün tüm zenginliklerini renk vurguları ile şiirlerinde pekiştirmiştir.

Yârin beyaz gerdanında

Türlü türlü haller gördüm

Sıralanmış her yanında

Yıldız gibi benler gördüm (Selvi, 2023, s. 2107).

Bu şiirinde yıllardır görmediği sevdiğinin farklı hallerini anlatan Âşık Veysel ona olan özlemini en son gördüğü halini betimleyerek dile getirmektedir (Selvi, 2020, s. 112). Yaşadığı sevdayı anlatan şair sevdiğinin güzelliğini belirtmek için beyaz gerdan tanımlamasını yapmıştır.

Mart ayında sarı çiğdem açılır

Nisan gelir çayır çimen seçilir

Mayıs sonu yaylalara göçülür

Güzellere edâ verir o çağlar (Selvi, 2020, s. 191).

Baharın gelişiyle açan çiğdem çiçeğini rengi ve ayı ile sunarak, canlı bir doğa betimlemesi yapmakta, okuyucunun zihnine zengin bir görsel metin sunmaktadır (Ölçer Özünel, 2017, s. 195).

Çeşitli çiçekler yeşil yapraklar

İrenkler içinde nakşını saklar

Karanlık geceler aydın şafaklar

Uyanır cümlâlem sen varsın orda (Köktürk, 2014, s. 755).

Şiirdeki ifadeleriyle dünyada varlık gösteren çeşitli türde ve renkte çiçekte Allah'ın varlığını gördüğünü ifade etmektedir.

Yeni mektup aldım gül yüzlü yârdan

Gözletme yolları gel diye yazmış

Sivr'alan Köyü'nden bizim diyardan

Dağlar mor menevşe gül diye yazmış (Bâkiler, 2022, s. 63).

Âşık Veysel bu şiirde sevgilisine ve memleketine duyduğu özlemi memleketinin çiçeklerinin rengini sevgilisinin kalemiyle betimleyerek duyurmaktadır. Son derece güçlü bir üslupla ifade ettiği memleket özlemi sevgilinin ona duyduğu özlemle pekişmektedir.

Siyah tene yeşil donlar giyersin

Mevsimler içinde baharsın yârim

Türlü türlü irenkleri sayarsın

Misk ü amber gibi kokarsın yârim (Selvi, 2023, s. 2118).

Konusu sevdâ ve doğa olan bu şiirde Âşık Veysel sevgilisini teninden giydiği kıyafete kadar betimlemektedir. Şiirde yeşil kıyafet giyen, aynı zamanda da çok güzel kokan bir kadın doğanın bütün renkleriyle bütünleşmektedir (Ölçer Özünel, 2017, s. 193).

5.2. Âşık Veysel Şiirlerinde Metaforik Kullanımlar

Âşık Veysel'in yaşam felsefesinin oluşmasında yaşadığı dönemin, içinde bulunduğu psiko-sosyal çevrenin çok büyük etkisi bulunmaktadır. Fiziksel yetersizliğinin oluşturduğu yoksunluk duygusu, zaman zaman psikolojik gerilimlere düşmesine neden olmuştur (Apaydın, 2005, s. 181). Bu gerilimleri kısa sürede aşmayı başarmış olan şair, gerek doğup büyüdüğü çevrenin kültürel özelliklerini gerekse yaşadığı coğrafyayı metaforik yaklaşımlar kullanarak mistik bir dille şiirlerine yansıtmıştır. Görme duyusunun olmaması, sezgisel gücünü geliştirmiş ve hayallerini zenginleştirmiştir (Apaydın, 2005, s. 182).

Göklerden süzuldüm tertemiz indim

Yere indim yerli renge boyandım

Boz bulanık bir sel oldum yürüdüm

Çeşit çeşit türlü renge boyandım.

...

Veysel yoktan geldim yok olup geçtim

Ben deyenler yalan gerçeği seçtim

Bir buhar halinde göklere uçtum

Kayıp oldum sırlı renge boyandım (Özcan, 2017, ss. 120-121).

Görme yeteneğini sonradan kaybetmiş olan Âşık Veysel'in, *Göklerden Süzuldüm Tertemiz İndim* şiiri gerek dilin renk kategorileri konusunda konuşmak için kullanılan kelimelerin seçimi gerek kültürel arka plan gerekse coğrafya ve kişinin ruh halini ortaya koymasına bakımdan çok yönlü bir şiirdir. Şair şiirde kullanmış olduğu gök kelimesi ile varlığın asıl yurduna ilişkin vurgu yapmakta, Âdem ve Havva'nın yaratılışları şahsında bütün insanlığın yaratılışına atıfta bulunmaktadır (Özcan, 2017, s. 122). Türk kültüründe gök mavi rengi tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde gök, "yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, semâ, gökyüzünün, denizin rengi, mavi veya yeşile çalan mavi, halk dilinde olgunlaşmamış" anlamları taşımaktadır (Yıldırım, 2012, ss. 20-21). Âşık Veysel ilk dördlükte gökyüzünden ruhun, ışığın, süzülmenin düzeni ve temizliği içerisindeyken; yeryüzüne kirlenmenin yurduna ve bulanıklığa inmiş, bedene bürünmüştür. Tertemiz bir varlık olarak yere indikten sonra yerli renge bulandığını söyleyen şair, insana ait yeryüzünde yine insana ait yürüme eylemini gerçekleştirirken boz renkli bir sel gibi yıkıcı olmakta ve çok çeşitli türlü renge bulanmaktadır (Özcan, 2017, s. 122). Yerli renge boyanmak ifadesi, boyanılan rengin yeryüzüne ait bir renk olduğunu vurgulamaktadır (Özcan, 2017, s. 122). Boz Türk kültüründe gri renge karşılık gelirken bulutlu, kapalı, sıradan insan, utanmaz, arsız anlamlarına da gelmektedir (Yıldırım, 2012, ss. 18-19). Boz bulanık bir sel oldum yürüdüm dizesinde çeşitliliğin ve bozulmanın egemen olduğu bir dünya düzenine işaret etmektedir. Boz bulanık ve sel ibareleri, düzensizliğin, karanlığın, çeşitliliğin, kaosun ve kirlenmenin her şeyden önce de değişimin kendisidir (Özcan, 2017, s. 122). Âşık Veysel "türlü renk" kavramı ile muhtemelen "ala renk" kavramını kastetmektedir. Ala Türk kültüründe karışık renkli, alacalı, benekli,

çizgili, lekeli, bir olmayan, namussuz, haksız, dürüst olmamama, türlü renkli kumaş, türlü renkli, çeşitli renkli anlamları taşımaktadır (Yıldırım, 2012, ss. 16-18).

Veysel der çıkayım bir yüce dağa

Ağaçlar bezenmiş yeşil yaprağa

Zaman gelir benim düşer toprağa

Karışır toprağa toz olur gider (Balbay, 2018, s. 182).

Bedeninin toprağa karışacağı söylemiyle ölümün sembolize edildiği dizelerde, toprağa karışarak toz olacak bedeninin çürüyeceği anlatılmaktadır (Gümüşer, 2023, s. 58). Ağaçların yeşil yaprağa bezenmesi ifadesinden iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Şair yaprağın renginin yeşil oluşuna vurgu yaparken, diğer taraftan ağaçları kişileştirerek yeşil yaprakla süslenme eylemini ortaya koymaktadır. Süslenmek, bezenmek eylemini iki türde okumak mümkündür. Süslenen bir mekân ya da nesne olabildiği gibi insan da olabilir. Âşık Veysel'in ifade edişi bakımından değerlendirildiğinde, ağaçların bezenmesi insana özgü bir davranış olması yanı sıra, dağdaki ağaçların yaprakla bezenme işini yapacak olan doğanın kendisi olmalıdır. Bu durumda doğa da kişileştirilmiştir ve yüce dağdaki ağaçları süslemektedir. Zamanı geldiğinde beden toprağa düşecek, toz olup toprakla doğaya karışacak ve doğa yeniden ağaçları yeşil yaprakla bezeyecektir. Bir diğer nokta ise bezenmek fiili daha çok bir sanatçı tarafından eyleme konulabilir. Âşık Veysel bu dizelerinde doğanın ne denli büyük bir sanatçı olduğunu görebildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Çiğdem der ki ben alâyım

Yiğit başına belayım

Hepisinden ben âlâyım

Benden âlâ çiçek var mı

Al baharlı mavi dağlar

Yârim gurbet elde ağlar

Lale der ki behey Tanrı

Benim boynum neden eğri? (Sarı, 2016, s. 98).

Farklı çiçekleri kişileştirerek her birinin ağzından özelliklerini anlattığı şiirinde Âşık Veysel, doğayı ne kadar iyi tanıdığını açıkça ortaya koymaktadır. Çok sert bir iklime sahip olan şairin yaşadığı coğrafyada kışlar uzun, bahar ve yazlar kısadır. Dört mevsimin tüm özelliklerini çok iyi deneyimleyen Âşık Veysel'in sevdiği mevsim ise bahardır (Alptekin, 2009, s. 47). Bu nedenle Âşık Veysel bu şiirinde baharın müjdecisi olan, aşkın ve sevginin sembolü olan bütün çiçeklere yer vermiştir. Renkli çiçekler aracılığıyla insanların farklı karakterlere sahip olduğunu ve her insanın farklı bir öyküye sahip olduğunu dile getirmektedir. Yaşama ve insana ilişkin konuları son derece arı ve yalın bir dil kullanarak ifade eden şair, çiçekler aracılığıyla doğayla kurduğu bağa ve içsel yolculuğa atıfta bulunmaktadır. Doğanın kişinin iç dünyasına dokunuşu, verdiği ilham ve içsel huzur gibi evrensel mesajlar içeren şiir, çiğdem çiçeğinin dile gelip en âlâ olduğunu nitelemesiyle başlamaktadır. Utangaçlığından, çekingenliğinden dolayı

boynu eğri olan lale, mavi dağları al renge yani kırmızıya boyayarak (Cereyan, 2023, ss. 245-251) sanatçı kişiliğini ortaya koymakta ve baharın gelişini müjdelemektedir.

Baharda coşarsa bu ulu toprak

Vücuda getirir her türlü yaprak

Al yeşil giyinmiş dağlara bir bak

Beslenip büyütür yer çiçekleri (Sarı, 2016, ss. 269-270).

Âşık Veysel baharın gelişini anlattığı bu şiirinde doğa betimlemesi yaparken dağları al ve yeşil giydirmiştir. Al ve yeşil renkte giyinme eylemi insana özgü bir davranış biçimidir (Gümüser, 2023, s. 57). Şairin dağların giyinmesi metaforuna renk detayı eklemesi şairin hem duygusal yönünü hem de belleğinin zenginliğini göstermektedir.

Türlü türlü irenlere belenmiş

Yeşil yaprağ ile döşeli dağlar

Giyinmiş kuşanmış gelin misâli

Gülüyor yüzüne neşeli dağlar

...

Kışı gelince beyaz çarşaf bürünür

Bahar gelir dağlar yunur arınır

Hangisine baksan cennet görünür

Sizi benimseyip coşalı dağlar (Sarı, 2016, ss. 229-230).

Âşık Veysel doğa sevgisini dile getirdiği şiirinde dağların gelin gibi neşeli güldüğünü belirtmiştir. Dağların yeşil yaprak ile döşenerek, rengarenk boyanarak ve kışın giydiği beyaz giysisi ile cennet gibi görüldüğünü belirtmektedir. Dağların yeşil yaprak ile döşenmesi, beyaz çarşafa bürünmesi ifadelerinde dağların yeşil ve beyaz renklerde giyinmesi ile insana özgü bir davranıştan söz etmektedir. Doğanın renklerini yaşama birleştirme ve onu resimsel bir dille ifade etme ustalığı, dahiyane duygusu ve tekniği hayranlık uyandırmaktadır.

Karnın yardım kazmayınan, belinen

Yüzün yırtım tırnağınan, elinen

Gene beni karşıladı gülünen

Benim sâdık yârim kara topraktır (Yıldırım, 2023, s. 536).

Kendisini terk etmeyen tek varlığı konu edinen *Toprak Destanı* şiirinin temel metaforu olan toprak ögesi varoluşsal bir döngüyü öne çıkarmakta, bu döngü ölümsüzlüğe bağlanmaktadır. Eş zamanlı olarak yaşamın başlangıcını ve insanın ölümlü olmasını çağrıştıran toprak ögesi anne, insan, doğum ve yaşam kavramlarını eşleştirmekte; aynı zamanda yaşam doyum ve ölümün arzulanması, onu kabullenme ve ona boyun eğme konularında ders çıkarmaktadır (Gürçay, 2023, s. 30). Âşık Veysel

karnını yarmasına ve yüzünü yırtmasına rağmen onu gül ile karşıladığını belirttiği toprağı anne figürü ile kişileştirilmiştir. İnsanların acı çektirmesine rağmen sadık bir yoldaş olan toprak, insana beslenme, barınma ve yaşam alanı sağlamaktadır. İnsanların doğayla uyum içinde olması gerektiğine ve sadakatin önemine kara toprak vurgusunu ekleyen şair, doğanın bizlere sürekli veren, yalnızca alan değil, aynı zamanda sunan bir varlık olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2023, s. 536).

Sonuç

Yaratıcı bir süreç olan görsel algılama, görme organı tarafından kaydedilen verilerin beyinde bütünleşmesiyle gerçekleşmektedir. Tüm duyu organları arasında en etkin role sahip olan gözün kaybı, bireylere günlük yaşamı sürdürme konularında büyük sorunlar oluşturmaktadır. Görme engelli bireylerin, görsel algı eksikliklerini gidermek için diğer duyularına güven duyarak yaşamlarını sürdürebildikleri dikkate alınır, günlük yaşama uyum sağladıkları düşünülebilir. Ancak sadece görme yoluyla deneyimlenebilen renk algısının gerçekleşmemesi nedeniyle, görme engelli bireylerde yaşamı tüm güzellikleriyle sürdürme sorunu bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Çevresindeki tüm güzellikleri şiirlerine renk detaylarıyla aktaran Âşık Veysel'in fiziksel olarak ulaşması mümkün olmayan renklere dizelerinde ulaştığı görülmektedir. Yaşamının önemli bir bölümünü görme engelli olarak sürdürmesine karşın hafızasına yerleştirdiği siyah ve kırmızıyı net bir şekilde tanımlaması, doğanın renklerini hayal meyal hatırladığını belirtmiş olması, Âşık Veysel'in renk hafızasının iyi korunduğunun göstergesidir. Elbette normal görme yeteneğine sahip bir birey ile kıyaslandığında son derece zayıf bir renk hafızasından söz ettiğimiz açıktır. Ancak şiirlerindeki renk unsurları göz önüne alındığında hemen her rengi barındıran dünyasını; muhtemelen dokunma, duyma, koklama ve tatma duyularına duyduğu güven ile oluşturmuştur.

Fiziksel gelişimini tamamlamadan görme duygusunu tamamen yitiren Âşık Veysel'in travmalarla dolu yaşamı, sazına olan tutkusunu, doğa ile kurduğu bağ ve yaşamının önemli bir bölümünü sınırlı bir alanda geçirmiş olması şiirlerini besleyen önemli unsurlardandır. Görme kaybının geliştirdiği duysal farkındalık ve getirdiği deneyimler sonucu sahip olduğu eşsiz içgörünün şiirlerine açık bir şekilde yansımış olduğu görülmektedir. Çocukluğunda yaşamış olduğu talihsiz olay Âşık Veysel'e başka bir dünyanın kapılarını aralamış gibi durmaktadır. Âşık Veysel'in dili bu denli ustalıklı kullanmasının nedeni muhtemelen küçük yaşlarda ruhunda onarılması oldukça zor olan travmalarla baş etme ustalığıdır. Travmatik yaşantılar sonucu zarar gören ve kaybolan güven duygusunu, kendisine oluşturduğu kontrollü gerçeklikle biçimlendirmiş ve bu gerçeklik sınırları içerisinde kişisel yaratıcılığını üst seviyelere taşıyan bir dünya oluşturmuştur. Çiçek hastalığı ile başlayan dünyayı görememe serüveni Âşık Veysel'in bizzat kendisinin yarattığı görme serüvenine dönüşmüş, tüm bedeniyle ve ruhuyla deneyimlediği dünya ile farklı bir algılama modeli oluşturmuştur. Bu algılama modelinin formülü; gelişimini tamamlamamış olan görsel deneyiminin, gelişen diğer duyularından aldığı hazların, coğrafyasının, kültürel deneyimlerinin ve muhtemelen travmalarının bileşkesidir. Diğer duyuları ile elde ettiği deneyimlerini, yaşantısını çocuk yaşlarda zihnine yerleştirdiği dünyanın renkleri ile birleştirerek şiirlerine yansıtmıştır.

Anadolu topraklarının gözü olarak niteleyebileceğimiz Âşık Veysel'in şiirlerindeki renk unsurları doğayı betimleme ve mecazi bir yaklaşımla doğadaki unsurları kişileştirme konuları çerçevesinde değerlendirilmiştir. "Mart ayında sarı çiğdem açılır" dizisinde olduğu gibi yaşadığı coğrafyanın renklerini nakış işler gibi doğrudan betimlemektedir. Önemli bir kısmında da doğanın renkleri üzerinden kendi ruh haline, yaşadığı coğrafyaya, kültürel arka planlara atıfta bulunarak son derece

incelikli metaforlar yapmaktadır. Baharın gelişini anlatan “*Al yeşil giyinmiş dağlara bir bak*” dizesinde dağların renklerini insana ait bir davranış olan giyinme eylemi üzerinden kişileştirerek betimlemektedir. Kendisini hem sele benzettiği hem de seli kişileştirdiği “*Boz bulanık bir sel oldum yürüdüm*” dizesinde boz renkli bir sel gibi yıkıcı olmasını, insana ait yürüme eylemi üzerinden anlatmaktadır. Onun dizelerinde köyünün kokusu eşliğinde doğa tüm renkleri ve canlılığı ile kaydedilmektedir. Dizelerindeki canlılık hemen hemen görme duyusunun insanda yarattığı haz ile eşdeğer niteliktedir.

Kaynakça

- Alıcı, N., & Göker Paktaş, M. (2020). İç mekânda renk algısı ve psikolojiye etkileri. *Modular Journal*, 3(1), 89-105. <http://modular.gedik.edu.tr/tr/pub/issue/55371/740289>
- Alkan, E. (2019). *Âşık Veysel'de renkler, çiçekler ve tabiat, Erdoğan Alkan ile TRT röportajından (1969)*. <https://kaldahatti.blogspot.com/2019/07/ask-veyselde-renkler-cicekler-ve-tabiat.html>
- Alptekin, A. B. (2009). *Âşık Veysel*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Apaydın, H. (2005). Âşık Veysel Şatıroğlu'nda dini tecrübe. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(2), 179-191. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/daad/issue/4514/62137>
- Aral, N. (2021). Öğrenme sürecinde görsel algılama. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 43-52. <http://ijeces.hku.edu.tr/tr/pub/issue/65199/983241>
- Ay, S. (2005). *Âşık Veysel ameliyatı neden istemedi?*. Sabah Gazetesi. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/ay/2005/11/20/asik_veysel_ameliyatı_neden_istemedi
- Aykul, E. (2015). *Mutfak tasarımında renk kullanımı ve rengin belirlenmesine etki eden öğelerin belirlenmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Bâkiler, Y. B. (2022). *Âşık Veysel*. Yakın Plan Yayınları.
- Balbay, M. (2018). *Gönül gözünde binbir renk Âşık Veysel*. Halk Kitabevi.
- Bayram, F. (2011). Işık ve aydınlatma: Işığın televizyon ve sinemada işlevsel kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(2), 122-131. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiletisim/issue/5861/77583>
- Birer, E., & Kaya, S. (2019). Duyusal kolaj ve mekân. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (24), 111-125. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanativetasarim/issue/51009/665626>
- Bulut, H. F. (2006). *Körler için insan makina arabirimi* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Carpenter, P. A., & Just, M. A. (1988). *The role of working memory in language comprehension*. Carnegie-Mellon University. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA192721.pdf>
- Cereyan, S. (2023). Âşık Veysel'in "Çiğdem Der ki" şiirinde çiçekler: çiğdem, lale, sümbül ve nevrüz. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, (Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı), 240-251. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1315053>
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve davranışı*. Remzi Yayınevi.
- Davis, N. (2017, Nisan 11). *The vision thing: how babies colour in the world*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/apr/11/vision-thing-how-babies-colour-in-the-world>
- Gedik, S. (2023). Âşık Veysel'in şiirlerinde sitem. *Folklor Akademi Dergisi*, 6(3), 992-1004. <https://doi.org/10.55666/folklor.1370634>
- Goethe, J. W. (2020). *Renk öğretisi* (İ. Aka, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Graham, P. J. (2014). *Russell's logical construction of the external world*. University of California. <https://philarchive.org/archive/GRARLC>

- Gümüşer, T. (2023). Âşık Veysel'in şiirlerinde doğadaki unsurların kullanımı. Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 47, 53-60. <http://cujos.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/81141/1376987>
- Gürçay, S. (2023). Âşık Veysel şiirlerinde imge ve imajların dünyası. Türk Edebiyatı, (598), 27-34. https://www.academia.edu/105012841/%C3%82%C5%9F%C4%B1k_Veyselin_%C5%9Eiirlerinde_%C4%B0mge_ve_%C4%B0majlar%C4%B1n_D%C3%BCnyas%C4%B1_28_07
- Güzel, C. (2003). Aristoteles'te bilgi, bilim, bilgide kesinlik. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 20(1), 126-139. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41193/501093>
- Harmancı, A. (2019). Turner'in renkçilik anlayışı: Goethe renk öğretisi'nin Turner resimlerine etkisi. İdil, (58), 739-748. <https://idildergisi.com/makale/pdf/1547938310.pdf>
- Johnson, S. P. (2010). *How infants learn about the visual world*. Cognitive Science, 34(7), 1125-1377. <https://doi.org/10.1111/j.1551-6709.2010.01127.x>
- Jones, R. (2023). *What do blind people see?*. Medical News Today. <https://www.medicalnewstoday.com/articles/what-do-blind-people-see#color-perception>
- Lui, J., & Iersel, M. W. (2021). *Photosynthetic physiology of blue, green, and red light: Light intensity effects and underlying mechanisms*. Frontiers in Plant Science, 12, 1-14. <https://doi.org/10.3389/fpls.2021.619987>
- Kalinkara, V. (2019). Yaşlılarda renk algısı ve yaşam ortamlarında renk kullanımı. 8. *Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu Umpos'19 Cilt 1* içinde, (ss. 641-650). Sinop Üniversitesi.
- Köktürk, Ş. (2014). Âşık Veysel'de vahdet-i vücut anlayışı. Turkish Studies, 9(4), 749-758. <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7118>
- Kuyumcu, E. (2020). Renk kavramlarının Türkçedeki ifade özellikleri. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 7(1), 513-538. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/53301/724854>
- Küçük, S. (2023). Aydınlatma ve ışığın insan yaşam ve sağlığı üzerindeki etkileri. Yeni Yüzyıl Journal of Medical Sciences, 4(3), 95-102. <https://doi.org/10.46629/JMS.2023.123>
- Lubomirsky, J. (2021). *What do blind people see?*. <https://www.orcam.com/en-us/blog/what-do-blind-people-see>
- Manav, B. (2011). Hacimde bir tasarım parametresi olarak renk. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(8), 93-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/20659/220398>
- Odabaşı, E., & Horasanlı, B. (2023). İşitme kayıplı çocuklarda görsel algı. KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(1), 32-45. <https://doi.org/10.59244/ktokusbd.1204472>
- Özcan, T. (2017). Âşık Veysel'in "Göklerden Süzüldüm Tertemiz İndim" şiirinin devir nazariyesi bakımından incelenmesi. The Journal of Academic Social Sciences Studies, 64, 119-125. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7362>
- Öker, H. (2010). *Mikrodalga ortamında polyamid elyafın boyarmaddelerle boyama kinetiğinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Ölçer Özünel, E. (2017). Görmeyenin gözünden gördüklerimiz: Âşık Veysel şiirinde doğa, renk ve imgeler. K. Pürlü (Ed.), *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri 1. Cilt* içinde (ss. 189-197). Esform Ofset Ltd. Şti.
- Özenici, S. (2009). İşleyen belleğin okuma anlama sürecindeki rolü ve işlevi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (22), 467-476. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61799/924603>

- Özsan, M., & Hasret, F. (2017). Görme engelli bireylerin günlük yaşamını kolaylaştırmak adına bir önerme: Braille alfabeli giysiler. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 5, 89-94. <https://doi.org/10.21923/jesd.62716>
- Özyazıcı, K., Baran, E. B., Alagöz, N., Varlıklöz, K., Arslan, Z., Akto, S., & Sağlam, M. (2021). Duyuların gelişimi ve duyu bütünleme. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 2(4), 209-226. <https://doi.org/10.51503/gpd.879070>
- Per, M. (2012). Renk teorilerine tarihsel bir bakış. *Yedi* (8), 17-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yedi/issue/21841/234832>
- Sarı, E. (2016). *Ünlü halk ozanı Âşık Veysel*. Net Medya Yayıncılık.
- Sarı, Y. (2005). *Resimsel mekânın görsel çözümlemesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Kocaeli Üniversitesi.
- Saysani, A., Corballis, M. C., & Corballis, P. M. (2018). Colour envisioned: Concepts of colour in the blind and sighted. *Visual Cognition*, 26(5), 380-392. <https://doi.org/10.1080/13506285.2018.1465148>
- Sazak Pınar, E., Melekoğlu, M. A., Güner Yıldız, N., Düzkantar, A., Cangı, E., Sönmez Kartal, M., Güçyeter, Ş., Erdem, R., Balıkcı, Ö.S., Tutuk, T., Akın Demircan, Z., Örenoğlu Toraman, S. (2018). *Tüm Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitime Giriş*. Eğitim Yayınevi.
- Selvi, C. (2020). Anlamsal alan kavramı bakış açısı ile Âşık Veysel'de aşk unsuru. G. İbrahimova, & T. Nağıyeva (Ed.), *6th International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent Trends Book of Full Texts Volume I* içinde (ss. 105-121). Farabi Publishing House.
- Selvi, C. (2020). Âşık Veysel şiirlerinde yer alan sözlüksel alanlar. *International Journal of Language Academy*, 8(3), 181-201. <https://doi.org/10.29228/ijla.42823>
- Selvi, C. (2023). Âşık Veysel'in şiirlerinde yer alan benzetmelerin bağlamsal anlamları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2091-2125. <https://doi.org/10.34083/akaded.1383337>
- Skelton, A. E. (2018). *Infant colour perception*. [Doctoral dissertation, The University of Sussex]. Sussex Research Online.
- Skelton, A. E., Maule, J., & Franklin, A. (2022). Infant color perception: Insight into perceptual development. *Child Development Perspectives*, 16(2), 90-95. <https://doi.org/10.1111/cdep.12447>
- Yalazan, A. (2023). *Kör olmasaydım çoban olurdum*. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ates-yalazan-arsiv-balikcisi/kor-olmasaydim-coban-olurdum-42238844>
- Yaz, E. (2017). Travmatik yaşantıları bağlamında Âşık Veysel ve müzikle terapi. *Art-Sanat*, (7), 277-289. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuarts/issue/47768/603414>
- Yenen Avcı, Y. (2017). Temaların öğretiminde şiir dilinden yararlanma: Âşık Veysel örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(4), 2711-2740. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/411417>
- Yıldırım, A. (2023). Âşık Veysel'in "Kara Toprak" şiirini aksiyolojik yönden inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (36), 533-540. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1369101>
- Yıldırım, E. (2012). *Türk kültüründe renkler ve ifade ettikleri anlamlar* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, A., & Kaya, A. (2023). Görsel iletişim tasarımında görsel algı kuramlarının değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 3009-3032. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1214136>